

Bevezetés

Introduction

DABASI-HALÁSZ ZSUZSANNA

DABASI-HALÁSZ Zsuzsanna: egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet; 3515 Miskolc-Egyetemváros; hrdabasi@uni-miskolc.hu

Zsuzsanna DABASI-HALÁSZ: associate professor, Institute of World and Regional Economics, University of Miskolc; H-3515 Miskolc-Egyetemváros, Hungary; hrdabasi@uni-miskolc.hu

A mobilitás interdiszciplináris fogalom, amely a népesség egy-egy csoportjának, rétegének társadalmi és földrajzi helyzetváltoz(tat)ását jelenti. A jelenséget a szociológia, a demográfia, a közgazdaságtan egyaránt vizsgálja. A mobilitás folyamatait kiváltó okok összekapcsolódnak, kölcsönösen hatnak egymásra, sok esetben ok-okozati összefüggésekként írhatók le. A kutatások általában külön kezelik a társadalmi mobilitást, amikor a társadalmi hierarchiában történő fölfelé vagy lefelé mozgást vizsgálják és a vándorlást, amely magába foglalja az egyén vagy a csoport állandó, illetve ideiglenes módon történő, belföldi vagy nemzetközi relációjú, legális vagy illegális lakóhely-változtatását és az életvitelszerű ingázását is. E tematikus szám tanulmányaiban a vizsgálatok térbeli dimenzióit emeljük ki, melyek a migrációs folyamatok bármely körülményének, adottságának térben jellegzetesen különböző előfordulásaira utalnak. Az egyes vizsgálatok elemzési kerete változatos, hol kiterjed egész Európára, hol egy országra, hol egy településre, egy intézményre, illetve egy-egy személyre. A tanulmányok központi kérdése viszont minden esetben a nemzetközi migráció, a határon átnyúló földrajzi mobilitás.

A vándorlással foglalkozó tematikus szám tanulmányai a Miskolci Egyetemen végzett két kutatásra támaszkodnak elsősorban. A lapszám gerincét öt írás alkotja, melyek az Európai Unió által támogatott fiatalok mobilitását vizsgálták a nemzetközi MOVE¹ projekt keretében. Ezt a kutatást a Gazdaságtudományi Kar Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézetének oktatói a Luxemburgi Egyetem vezetésével, a Hildesheimi Egyetem, a bukaresti Közgazdaságtudományi Egyetem, a Német Ifjúságkutatási Intézet és a madridi Szociológus Kamara kutatócsoportjának munkatársaival együtt végzik. E számban három tanulmányt mutatunk be, melyeket kollégáink a Műszaki Földtudományi Karon végéhez közeledő, Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban című OTKA-kutatás eredményeiből állítottak össze. Négy olyan cikk is helyet kapott a tematikus

számban, melyeket az említett nemzetközi kutatás ihletett, szerzőik kapcsolódtak a két kutatócsapathoz, velük együtt alakult ki a miskolci alkotóközösség.

Fiatalok mobilitása Európában

A MOVE projekt célja a fiatalok mobilitásának átfogó elemzése az Európai Unió területén. Kutatócsoportunk a mobilitás keretében az országhatárokat átlépő mozgásokat vizsgálta, a fiatal korosztályokra és az Európai Unió határain belüli folyamatokra koncentrálnak. Ezt a hagyományos szakirodalom nemzetközi vándorlásnak, migrációnak nevezi, napjainkban azonban az Európai Unió szóhasználatában migráción az integráció határait átlépő mozgásokat értik. Migráns az, aki nem rendelkezik a római szerződés negyedik szabadságjogával, azaz a szabad helyváltoztatással és a szabad munkavállalással az EU tagországaiban. Az Európai Unió területén született tagországi állampolgársággal rendelkezők országhatárokat átlépő lakóhely-változtatást mobilitásnak nevezzük, függetlenül annak céljától – amely lehet oktatás, munkavállalás, válalkozás, életvitelszerű tartózkodás –, gyakoriságától, egyéni vagy csoportos voltától.

A kutatás alapkérdését úgy fogalmaztuk meg, hogy hogyan lehet a fiatalok mobilitása „jó” mind a társadalmi-gazdasági fejlődés, mind a fiatalok személyes fejlődésének szempontjából. Melyek azok a tényezők, attitűdök, motivációk, amelyek elősegítik vagy akadályozzák a „jótékony” mobilitást? Hein de Haas (2010) munkáját elméleti keretként fogadta el a kutatásunk. Úgy gondoljuk, hogy az ifjúsági mobilitás vizsgálata lehetővé teszi a nemzeti és nemzetközi politikák módosítását, amelyek közvetlenül és közvetve javítják a jogi, gazdasági és politikai intézmények és piacok működését. Ezzel segítenek helyreállítani a kormányzatba, az integrációba vetett bizalmat, aminek az lehet a következménye, hogy több fiatal tér haza, tudását és megtakarításait a származási országban hasznosítja.

A MOVE projektet interdiszciplinaritás és módszertani változatosság jellemzi. Szekunder adatokból adatbázis építése, modell alkotása, ökonometriai elemzése, primer adatgyűjtés, összehasonlító elemzés, általános ifjúsági mobilitási minták és regionális klaszterek létrehozása egyaránt eszközei módszertani arzenálunknak. A vándorlás magyarázata és hatásának elemzése során a mainstream gazdasági modellek deduktív-analitikus matematikai módszertanát alkalmaztuk, konkrét függvényekkel és egyenletekkel magyarázzuk a mobilitás hatásmechanizmusát.

Tematikus számunk két ökonometriai tanulmánnyal indul.

Siposné Nándori, Dabasi-Halász és Ilyés (2017) azt a hipotézisüket bizonyítják, hogy a fiatalok bejövő mobilitásának fokozódása kedvezően hat mind a munkaerőpiacra, mind a gazdasági növekedésre, vagyis csökkenti a fiatalok munkanélküliségét és növeli az egy főre jutó GDP-t, függetlenül attól, hogy befogadó vagy kibocsátó országcsoportról beszélünk.

Marinescu és Manafi (2017) tanulmányának hipotézise szerint a nyugdíjrendszerre jelentős hatást gyakorol a fiatalok nemzetközi migrációja. Bemutat-

ják a fiatalok mobilitási mintázatát Európában, bizonyítva annak centrum-periféria jellegét.

A kutatás másik iránya – a behaviorizmust és a kognitív pszichológiát követve – inkább a kérdőíves felmérések és interjúk használatát részesíti előnyben. Kutatásunk sajátossága, hogy a makroszintű gazdasági elemzésekkel dolgozó, kvantitatív vizsgálatokat végző kollégák állandó információcserét folytatnak a mezo- és mikroszintű adatbázissal dolgozó és „puha” módszereket is alkalmazó kollégákkal.

A fiatalok mobilitásának motivációiról, az akadályokról és támogató folyamatokról szóló vizsgálatban interjúkon alapuló páros esettanulmányokat készítettünk. Öt típusát határoztuk meg a fiatalok mobilitásának: a tanulásit, a szakmai-gyakorlatit, az önkéntes segítőit, a munkavállalásit és a vállalkozóit.

Tematikus számunk három cikkében a szerzők narratív interjúkon alapuló esettanulmányok eredményeit mutatják be. A felsőoktatásban és közoktatásban tanuló külföldi mobilitásának motivációit vizsgálva keresik és igyekeznek magyarázatot adni a fiatalok vándorlásának valóságos okaira, elkülönítve azokat a politikai céloktól. E kutatás kiterjed a mobil és nem mobil tanulók közötti különbségek elemzésére. Kmiotek-Meier és Karl (2017) a földrajzi és nyelvi távolságot, míg Vysotskaya (2017) a felnőtt és a gyermeki lét közötti átlépést állítja mobilitási vizsgálatának középpontjába. Dabasi-Halász, Lipták, Horváth (2017) a magyar középiskolások nemzetközi mobilitásának motivációit értelmezik.

Az előbbi nemzetközi projektet a miskolci kutatócsoport kiegészítette két vizsgálattal, mely egyrészt az Erasmus-mobilitás gyengeségeit vizsgálta, másrészt a lakókörnyezet sajátosságainak a mobilitásra és környezettudatosságra gyakorolt hatásait állította fókuszba.

A magyar felsőoktatásban tanuló fiatalok mobilitási hajlandósága messze elmarad európai társaikétól, ennek okait vizsgálták Bartha, S. Gubik, Réthi (2017) egy intézmény falain belül. A Miskolci Egyetemen az alacsonyabb hallgatói aktivitás legfontosabb oka a hallgatói tájékozatlanság; a diákok nem ismerik az Erasmus lehetőségeit, az ügyintézés egyetemen belüli folyamatát.

Berényi (2017) 184 elemű hallgatói mintán arra kereste a választ, hogy a jelenlegi és a jövőben elképzelt településtípus, lakókörnyezet és a lakóház típusa mutat-e kapcsolatot az országhatáron belüli és azon túli munkavállalási célú migrációs szándékokkal.

Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban

Az OTKA által támogatott kutatás célja, hogy feltárja a legújabb trendeket a magyarországi kivándorlásban. A vizsgálatok 2013 őszén indultak két fő irányban, egyrészt a magyarok kivándorlási szándékát vizsgálva, másrészt a külföldön élő magyarok életkörülményeit, társadalmi jellemzőit, szociális hálóját és a visszatérés (remigráció) valószínűségét feltérképezve.

A közelmúltig a magyarok kivándorlási szándéka és az emigráció intenzitása elmaradt ugyan a szomszédos posztszocialista országokra jellemző növekvő ütemtől, azonban az utóbbi években a kivándorlás hazánkban is látványosan felgyorsult, ezzel súlyosbítva az ország demográfiai helyzetét. Jelenleg 300 000–650 000 magyar él külföldön, elsősorban három migrációs célországban: Németországban, az Egyesült Királyságban és Ausztriában.

A kutatás egyik alapkérdése arra kereste a választ, hogy mennyien tervezik a közeli vagy távolabbi jövőben a kivándorlást Magyarországon, az emigrációt komolyan fontolgatók milyen társadalmi jellemzőkkel rendelkeznek, valamint mely térségekből szándékoznak külföldre költözni. Ezáltal a területi egyenlőtlenségek egyik fontos dimenzióját, a térségek, városok népességmegtartó erejét is vizsgálni lehetett. A másik fő kérdéscsoport a már külföldön élők életszínvonalára, beilleszkedési nehézségeire, anyagi lehetőségeire, szubjektív jóllétükre és hazavándorlási szándékukra vonatkozott.

Kutatási eredményeiket három tanulmányban mutatják be. Siskáné Szilasi, Halász, Gál-Szabó (2017) cikkében a magyar fiatalok erősödő kivándorlási szándékának kiváltó okait és jellemzőit tárták fel. Szilágyi, Varga, Siskáné Szilasi (2017) a nagymintás lekérdezés alapján választ adtak arra, hogy egyes jellemzők milyen mértékben képesek befolyásolni a kiutazási szándék valószínűségének alakulását, valamint migrációs profilokat rajzoltak meg. Siskáné Szilasi, Halász, Vadnai (2017) írásukban 245 külföldön élő emigráns magyar életkörülményeit, karrierterveit, kapcsolati és gazdasági tőkét elemezték. Megállapították, hogy a magyarok kivándorlása, külföldön folytatott tanulása, munkavállalása egyre inkább életstratégiává válik, nemtől, kortól, társadalmi osztálytól, iskolai végzettségtől, származástól, lakhelytől, szocializációs háttértől, egyéni kulturális jellemzőktől függetlenül.

Tematikus számunkban további két tanulmány kapott helyet, amelyek kiegészítik a már említett kutatásokat, és sajátos szegmensekkel foglalkoznak. A 21. század migrációs trendjeinek egyik specialitása a gender aspektusa; Lipták, Matiscsákné Lizák (2017) a külföldön élő magyar nők esetében vizsgálta, lehet-e nemspecifikus migrációs folyamatról beszélni. Hegyi-Kéri, Horváth (2017) cikkében egy periferikus és mélyreható társadalmi-gazdasági változásokat megélő településen a roma és a második generációs elvándorlást, és az ezzel összefüggő munkaerőpiaci depressziót mutatja be.

A Miskolci Egyetemen az elmúlt években kialakult egy kutatócsoport, amely a migráció különböző aspektusait vizsgálja. Ezt tesszük kutatói kíváncsiságból, társadalmi felelősségvállalásból, a fiatalok és az ország jövőjének alakulása iránti aggodásból. E tematikus lapszámba olyan tanulmányainkat válogattuk, amelyek valamilyen szempontból törékeny társadalmi csoportok földrajzi mobilitásának jellemzőit írják le, foglalkozunk fiatalokkal, nőkkel, romákkal, periferikus területeken élőkkel.

A Tudományos élet rovatban két cikk kapott helyet. Siskáné Szilasi (2017) röviden bemutatja a 2017. évi Amerikai Földrajzi Társaság éves konferenciájának programját. Dabasi-Halász, Lipták (2017) írásukban idén elveszített kolléganőjükre,

G. Fekete Évára emlékeznek, akinek ez a szám létrehívása volt talán az utolsó szakmai munkája. Útmutatásai, kedves egyénisége emlékezetükben végig segítette szerkesztői munkájukat.

Jegyzet

- 1 MOVE „Mapping mobility – pathways, institutions and structural effects of youth mobility in Europe” HORIZONT 2020, szerződészsám: 649263. <http://www.move-project.eu>

Irodalom

- Bartha Z., S. Gubik A., Réthi G. (2017): A nemzetközi hallgatói mobilitás területi irányai és akadályai a Miskolci Egyetemen. *Tér és Társadalom*, 4., 181–199. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2886>
- Berényi L. (2017): A lakókörnyezeti sajátosságok és a munkavállalási célú migrációs szándék kapcsolatának vizsgálata. *Tér és Társadalom*, 4., 200–213. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2887>
- Dabasi-Halász Zs., Lipták K. (2017): In memoriam G. Fekete Éva. *Tér és Társadalom*, 4., 244–247. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2971>
- Dabasi-Halász Zs., Lipták K., Horváth K. (2017): „Különlegesnek lenni.” Középiskolások tanulási célú mobilitását meghatározó attitűdök, motivációk. *Tér és Társadalom*, 4., 53–75. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2893>
- de Haas, Hein (2010): Migration and development: A theoretical perspective. *International Migration Review*, 1., 227–264. <http://doi.org/bc3n95>
- Hegy-Kéri Á., Horváth K. (2017): Vándorlási helyzetkép 2016-ban egy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei településről. *Tér és Társadalom*, 4., 214–230. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2891>
- Kmiotek-Meier, E., Karl, U. (2017): Kényszer? Földrajzi távolság? Nyelveket beszélni? Mely tényezők meghatározóak a külföldön történő tanulás folyamatában? *Tér és Társadalom*, 4., 76–89. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2889>
- Lipták K., Matiscsákné Lizák M. (2017): A migráció női arca. *Tér és Társadalom*, 4., 231–240. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2900>
- Marinescu, D. E., Manafi, I. (2017): A nemzetközi migráció hatása az európai nyugdíjrendszerekre. *Tér és Társadalom*, 4., 27–39. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2890>
- Siposné Nándori E., Dabasi-Halász Zs., Ilyés Cs. (2017): „Hatás és ellenhatás” – A fiatalok európai mobilitásának hatása a gazdaságra és a munkaerőpiacra. *Tér és Társadalom*, 4., 9–26. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2894>
- Siskáné Szilasi B. (2017): A migrációs folyamatokkal kapcsolatos legfrissebb kutatási témák. *Tér és Társadalom*, 4., 241–243. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2972>
- Siskáné Szilasi B., Halász L., Gál-Szabó L. (2017): A magyar fiatalok erősödő kivándorlási szándékának kiváltó okai és jellemzői. *Tér és Társadalom*, 4., 131–147. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2885>
- Siskáné Szilasi B., Halász L., Vadnai P. (2017): Az emigráns magyarok életkörülményei és -stratégiái a legfontosabb európai migrációs célországokban. *Tér és Társadalom*, 4., 148–163. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2892>
- Szilágyi R., Varga B., Siskáné Szilasi B. (2017): Migrációs regionális profilok vizsgálata Magyarországon, nagymintás adatbázison. *Tér és Társadalom*, 4., 164–180. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2895>
- Vysotskaya, V. (2017): A fiatalok átlépése a munka világába foglalkoztatási mobilitással, esélyhátrányok Európában. *Tér és Társadalom*, 4., 105–117. <http://doi.org/10.17649/TET.31.4.2888>